

larıyla da ilgilenmiş, günümüzde de etkili olabilecek bir tedaviyi "triciasis" için önermiş, "ptergium"u da ameliyatla uygun bir şekilde tedavi etmiştir. Bu iki hastalıkla benzeri birçok göz hastalığı ameliyatında zamanımıza göre de başarılı sayılacak tedaviler uygulamıştır. Mezopotamyalılar'dan beri çok iyi bilinen katarakta limbusta bir kesme (inzisyon) yapmak suretiyle bir tedavi önermektedir. "Kesmede eğer katarakta -kompaktlaşan lense kadar- ulaşırsa hasta ameliyattan sonra tekrar görmeye başlar" demektedir. Zehrâvî'nin başarı ile tedavi ettiği hastalıklar arasında "tracheostomi" uygulamaları da zikredilebilir. Burada soluk borusuna yapılacak müdahalelerde soluk borusunun yapısını, ona komşu yapıları ve bu tip müdahalelerde nereden kesme yapılacağını tarif etmekte, yine boğazla ilgili olarak tonsilektomi uygulamalarını da tanımlamaktadır. Diş çekimini, gevşemiş dişin sabitleştirilmesini, yerinden oynamış dişlerde ne gibi tedavilerin uygulanabileceğini ayrıntılı biçimde anlatmakta, bu sırada kullanılacak aletler hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca takma dişleri, bunların yapımını, düşen dişin yerine nasıl konulacağını açıklamakta, diş etlerinde meydana gelen iltihaplı hastalıklarda bunların kesilerek alınmasını ve daha sonra o kısmın dağlanmasını önermektedir. Burun, çene ve omurga kırıkları dahil kırık çıkıklarla da ilgilenen Zehrâvî kırık patella kemiği için ilk defa cerrahî bir müdahale uygulamıştır. Damarları ve özelliklerini çok iyi bilen Zehrâvî arterlerin enine kesilmesi halinde çok kanama olacağını, kesiğin küçük olması durumunda parmakla kesilen yere bastırılması, dağlama uygulanması ve ardından soğuk su ile yıkayıp kan dindiren bazı merhemlerin sürülmesiyle kanamanın durdurulabileceğini söylemektedir. Dağlama yoluyla tedavi Yunanlılar'dan beri bilinmekle beraber Zehrâvî dağlamanın sınırlarını çizmiş, nelerle kullanılabileceğini daha kesin biçimde tesbit etmiştir.

İdrar yolları hastalıklarında da cerrahî tedavi tavsiye eden Zehrâvî mesane taşının urethra kanalından dışarıya atılması durumunda perineal bir kesik yapılarak taşın bulunduğu yerden çıkarılması gerektiğini belirtmektedir. O, kadınlarda litotomi uygulaması yapan ilk hekim ve günümüzde "obstetrike Walcher pozisyonu" denen uygulamayı öneren ilk cerrah'tır. Bunun için yeni tip bir forseps önermiştir (Hamarneh, *DSB*, XIV, 584). Ayrıca zor doğumlarda fötüsün nasıl alınacağı-

nı, özellikle de başın dışarıya çekilmesinde karşılaşılan zorluklarda nasıl bir uygulama yapılması gerektiğini göstermiştir. Bu ameliyatlarda daha sonra Chamberlan ailesinin önerdiği forsepslerin bir ön modelini vermiştir. Bu cerrahî uygulamaların yanı sıra Zehrâvî'nin fitik ameliyatları (kasık ve göbek fitiği), hidrosel, varikosel, basur memeleri, çeşitli yerde oluşan fistüller, çıkmayan tırnaklar, erkeklerde memelerin büyümesi, kadınların memelerindeki anormal büyümeler ve çift cinsiyetlilik (hermafroditizm) konularında çeşitli cerrahî tedavi önerileri bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Zehrâvî, *et-Taşrif li-men 'aceze 'ani'te'tef'i* (nşr. Fuat Sezgin), Frankfurt 1406/1986, neşredenin girişi, I, 5-8; a.mlf. [Albucasis], *On Surgery and Instruments* (nşr. ve trc. M. S. Spink - G. L. Lewis), Berkeley 1973; İbn Hazm, *Fezâ'ilü'l-Endelüs ve ehlihâ* (nşr. Selâhaddin el-Müneccid), Beyrut 1387/1968, s. 18; Humejdî, *Cezvetü'l-muktebis* (nşr. İbrâhim el-Ebyârî), Kahire 1410/1989, I, 325-326; İbn Beşkûvâl, *eş-Sıla* (nşr. İbrâhim el-Ebyârî), Kahire 1410/1989, I, 102-103, 264; Dabbî, *Buğyetü'l-mütemis* (Ebyârî), I, 357; İbnü'l-Ebbâr, *et-Tekmile* (nşr. F. Codera), Madrid 1887, II, 551; İbn Ebû Usaybia, *'Uyûnü'l-enbâ*, s. 501; Makkarî, *Nefhu't-tîb*, II, 691; III, 175, 185; D. Campbell, *Arabic Medicine and its Influence on the Middle Ages*, London 1926, I, 85-90, 166-172; Sezgin, *GAS*, III, 323-325; M. Ullmann, *Die Medizin in Islam*, Leiden 1970, s. 149-151; R. Y. Ebied, *Bibliography of Medieval Arabic and Jewish Medicine and Allied Sciences*, London 1971, s. 89-90; Sami K. Hamarneh, "al-Zahrâwî, Abu'l-Qâsim Khalaf İbn 'Abbâs", *DSB*, XIV, 584-585; a.mlf., "Al-Zahrâwî's al-Taşrif, Commemorating its Millenary Appearance", *Hamdard Medicus*, XXXIII/2, Karachi 1990, s. 19-39; Muhammed el-Arabî el-Hattâbî, *et-Tîb ve'l-ettibâ fi'l-Endelüsü'l-İslâmiyye*, Beyrut 1988, I, 111-274; Amir en-Neccâr, *Fî Târîhi't-tîb fi'd-devleti'l-İslâmiyye*, Kahire 1994, s. 161-221; Ali Hüseyin eş-Şatât, *Târîhu'l-cirâha fi'l-tîbbi'l-'Arabî*, Bingazi 1999, I, 174-184; M. Fuâd ez-Zâkirî, *Tîbbü'l-esnân ve'l-cirâhatü'l-femeviyye fi'l-hadâretü'l-'Arabiyyeti'l-İslâmiyye*, Dimaşk 1427/2006, s. 161-162, 233-234, 320-346; Fuat Kamil Beksan, "Cerrah Şerefeddin Sabuncuoğlu Eserinin Abülkasım Zehrâvî Eseri ile Mukayesesi", *Türk Tıp Tarihi Arkiivi*, III/11, İstanbul 1939, s. 96-101; A. M. Mansour, "Surgery of Abul-Qâsim al-Zahrâwî", *Islamic Medicine*, II, Kuwait 1982, s. 394-406; A. Habib Khan - S. Riaz Ali Pervâz, "Zahrâwî's Contribution to Dentistry", *Studies in History of Medicine*, VII/2, New Delhi 1983, s. 115-129; Emîn et-Tîbî, "el-Aşîl fi Kitâbi'l-Cirâha li-Ebi'l-Qâsim Halef ez-Zehrâvî", *Mecelletü'l-Buḥûsi't-târîhiyye*, VIII/1, Trablus 1986, s. 89-125; İsmail A. Nabri, "Al-Zahrâwî (936-1013AC), The Father of Operative Surgery", *al'İlm: Journal of the Centre for Research in Islamic Studies*, VI, Durban 1986, s. 131-137; İker Uzel, "Yeni Bulunan Bir At-Taşrif Tercümesi: Zahrâwî ve 'İlm-i Cerrâh", *TTK Belleten*, LII/203 (1988), s. 446-459; Münâ Ebû Zeyd, "Ebû'l-Qâsim ez-Zehrâvî: Râ'idü'l-cirâhati'l-'Arabiyye", *ed-Dirâsâtü'l-İslâmiyye*, XXVI/1-2, İslâmâ-

bâd 1991, s. 411-430; G. Lewis, "The Surgery of Albucasis", *IC*, LXXII/1 (1999), s. 21-36; Ahmet Aciduman - Berna Arda, "Ebu'l-Kasım ez-Zehrâvî, Eseri et-Taşrif ve Hidrosefalinin Tedavisi Üzerine", *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, XLIX/2, Ankara 2006, s. 167-173; Emille Savage-Smith, "al-Zahrâwî", *EP* (İng.), XI, 398-399; Mahmûd el-Hâc Kâsım Muhammed, "ez-Zehrâvî, Ebû'l-Qâsim", *Mv.AU*, XI, 325-330.

ESİN KAHA

ZEHRÜ'L-ÂDÂB

(زهر الآداب)

Ebû İshak el-Husrî'nin

(ö. 413/1022)

Arap edebiyatı antolojisi.

Tam adı *Zehrü'l-âdâb ve semerü'l-el-bâb*'dir (*Şimârü'l-elbâb*). Husrî'nin şöhretini sağlayan kitap Arap edebiyatının temel eserlerinden biridir. Birçok kaynakta müellif, Husrî nisbesiyle anılan diğer âlimlerden ayırt edilmesi için "*Zehrü'l-âdâb* sahibi el-Husrî" diye nitelendirilir. Bazı kaynaklarda eserin 450 (1058) yılında Kayrevan'da yazıldığı ileri sürülürse de tarih bakımından bunun doğru olmadığı açıktır. Ayrıca bu tarihten bir yıl önce Kayrevan Hilâloğulları'nın istilâsına uğrayıp tahrip edilmiştir. Husrî'nin bu eserini 405'te (1014) kaleme aldığı yolundaki görüş genelde benimsenmektedir. Kitabın mukaddimesinde Husrî, Kayrevan'da devlet adamı Ebû'l-Fazl Abbas b. Süleyman'ın Doğu'dan o döneme ait manzum ve mensur zengin bir edebî malzeme derleyip getirdiğini, kendisinden bunlardan bir seçme yapmasını ve daha önceki eserlerden de benzer parçalar seçip ilâve etmesini istediğini belirtir. Husrî de titiz bir ayıklama ile *Zehrü'l-âdâb*'i meydana getirir. Eser, IV. (X.) yüzyılın sonları ile V. (XI.) yüzyılın başlarına ait manzum ve mensur önemli parçalardan oluşur. Kitaba, yine mukaddime dile getirilen "zevkle okunma" prensibi doğrultusunda uzun parçalar alınmamış; kısa, nâdir, ilginç ve bilinmeyen örnekler yer verilmiş, bazı uzun parçalar bölünerek eserin içine serpiştirilmiştir. Eserde ciddiden nükteye, hikmetten espriye, nazımdan nesre, kıssadan fıkraya, haberden biyografiye geçilmiş, bunların arasına dinlendirme ve ilgiyi sürdürme amacıyla değişik metinler yerleştirilmiştir. Bu metot *Câhiz*'in *el-Beyân ve't-tebyîn*'i, İbn Kuteybe'nin *Edebü'l-kâtib*'i, Müberred'in *el-Kâmil*'i ve Ebû Ali el-Kâlî'nin *el-Emâli*'sinde de izlenmiştir. Arap edebiyatının dört temel eseri kabul edilen ve fazlası ilgi gösterilen bu kitaplarla karşılaştırıldığında *Zehrü'l-âdâb*'in onlardan geri kalmadığı,

ZEHRÜ'L-ÂDÂB

hatta yer yer üstün olduğu görülür. Çünkü adı geçen eserlerde edebî malzeme yanında lugat, sarf, nahiv ve rivayet gibi edebî zevke hitap etmeyen alanlarda da bilgi verilmektedir. *Zehrü'l-âdâb*'da ise sırf edebî zevk hâkimdir, edebî malzeme bakımından da onlardan zengindir. Anılan dört eser Doğu'da, *Zehrü'l-âdâb* ise özellikle Kuzey Afrika ve İspanya'da ilgiyle karşılanmıştır.

Bölmelere ayrılmamış olan eserde dağınık halde yer alan başlıca konular içinde zamanın edipleri arasında ekol haline gelen, bir amaca yönelik ayrıntılı tasvirler en önde gelir. Bunun yanında bahar ve kır tasvirleri, hayvan ve tabiat tasvirleri, savaş ve araçları, sosyal hayat ve gereçleriyle ilgili somut tasvirlerin yanında vatan hasreti, kibir, haset, ahlâk ve siyaset gibi konularla ilgili soyut tasvirler; belâgat, şiir-nesir gibi didaktik tasvirler de bulunur. Kitapta hiciv nâdiren görülür, buna karşılık övgü tasvirinden sonra ikinci sırayı işgal eder. Beşşâr b. Bürd, Ebû Nuvâs, Ebû Temmâm, Buhtürî, İbnü'r-Rûmî, Ebû Mansûr es-Seâlibî ve Ebû'l-Fazl el-Mikâlî başta olmak üzere birçok nazım ve nesir ustasının devlet adamları ve ünlülerle ilgili kaleme aldığı övgülerin yanı sıra sefer, gurbet, kin vb. ne dair övgüler de bulunmaktadır. Eserde mersiyelelere de hayli yer ayrılmıştır. İslâm ve devlet büyüklükleriyle ilgili dair mersiyelelerin yanında öküz, maymun, kadeh, mendil gibi hayvan ve eşya üzerine yazılmış olanlar da vardır. Bunlar arasında Hansâ, Leylâ el-Ahyeliyye, Hind bint Esed, Ümmü Hâlid en-Nümeiryiye, Ümmü Dahhâk el-Muhâribiyye, Halîme el-Hudriyye, Fâria bint Şeddâd, Zübeyde bint Ca'fer, Hârîse bint Bedr gibi kadın şairlere ait mersiyeleler dikkat çeker. *Zehrü'l-âdâb*'da atışma (münâkaza), övünme (müfâhare), yergi (mu-hâcât) tarzında süren; veziz, belîğ, hikmetli söz yarışları halinde devam eden; birçok edip, hatip ve şaire ait diyaloglar epeyce yer tutar. Ahbâr, menâkıb, kıssa, biyografi, mektup ve inşa örnekleri yoğun biçimde geçer. Mektuplar Bedüzzaman el-Hemedânî, Ebû'l-Fazl el-Mikâlî, Abdülhamîd el-Kâtib, Câhiz, İbrâhim b. Abbas es-Sûlî, Ebû Bekir es-Sûlî, Ebû'l-Fazl İbnü'l-Amîd, Ebû İshak es-Sâbî ve Sâhib b. Abbâd gibi ediplere aittir. Beşşâr b. Bürd, İbnü'l-Mu'tez, Ebû Firâs el-Hamdânî gibi şairlere ait gazeller; kutlama, tâziye, tayin ve ayrı yazıları; hikmetli söz ve özdeyişler, hitâbe ve hutbeler; nâdir olarak özur beyanı şiirleri (i'tizârîyyât), zühd ve şarap şiirleri de (ham-rîyyât) eserin konuları arasındadır.

Zehrü'l-âdâb'da ahlâkî ve dinî kaygı ile edebiyatın müstehcen türüne yer verilmişse de güldürücü, eğlendirici kısa hikâye, fıkra, nükte ve latifeler ciddi konular arasına edebî bir zevkle serpiştirilmiştir. Hikâyelerin başlıca kahramanları Eş'ab, Cemmâz, Gâdirî, Ebû Nuvâs, Ebû'l-Ayna ve İbn Ebû Atîk'tir. Dağınık vaziyette olan intihallerle bunlara ve diğer edebî ürün ve şiirlere dair değerlendirme ve eleştirilere de sıkça rastlanır. Yine eserin çeşitli yerlerine dağıtılmış halde belâgat, beyân, meânî, belîğ kimsce, belîğ kelâm hakkında genel tanım ve açıklamalar bulunduğu gibi icâz, itnâb, tatvîl, teşbih, istiare, kinaye, iktidâb, iktibas, haşiv, tecnîs, kalb, tazmin, tıbâk, târiz, hüsn-i taksim, hüsn-i tehallus, hüsn-i hitâm, hüsn-i teettî, istirat gibi belâgatın türleriyle ilgili açıklamalar ve örnekler de yer almaktadır. İslâmî edebiyatın bir geleneği olarak Hz. Peygamber'in sözlerinden, başta dört halife olmak üzere sahâbe ve tâbiîn ileri gelenlerinin söz, şiir, hikmet, mersiye ve hutbelerinden seçmeler yapılmış, zamanın edebî eserlerine yansımış siyasî bir gelenek olarak da eşraf ve âyandan söz edilmiştir. Peygamberlerin uğradığı musibetlerin konu edilerek edebî bir mevzu haline getirilmesi eserin bir özelliği sayılmaktadır. Kitapta dönemin sosyal âdâbına, hükümdarlar-

ra ve devlet adamlarına karşı davranış kurallarına ilişkin didaktik bilgiler de vardır. Kısaca Husrî eserin başından sonuna kadar edebiyat ve ediplerden, şiir ve şairlerden, belâgat ve belîğlerden, inşâ ve münşilerden tekrar tekrar söz etmiştir. Bu arada çağdaşları içinde hayran olduğu Bedüzzaman el-Hemedânî'ye özel bir yer vermiş, *Maķâmât*'ından ve mektuplarından bol miktarda nakilde bulunmuştur. Bu münasebetle eserin bir yerinde (*Zehrü'l-âdâb* [nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî], I, 261) makâme türünün Bedüzzaman el-Hemedânî ile değil İbn Düreyd ile başladığı, Hemedânî'nin İbn Düreyd'in *Erba'ûne hadîşen* (kırk aşk hikâyesi) adlı eserini taklit ederek *Maķâmât*'ı yazdığı kaydedilmektedir. Yine çağdaş edipler içinde Ebû Bekir es-Sûlî, Ebû'l-Fazl İbnü'l-Amîd, Ebû Bekir el-Hârizmî, Ebû İshak es-Sâbî, Sâhib b. Abbâd, Ebû Ali el-Hâtimî, Ebû'l-Feth el-Büstî, Kâbûs b. Veşmgîr, Ebû Mansûr es-Seâlibî ve Ebû'l-Fazl el-Mikâlî kendilerinden en çok seçme yapılan ediplerdir. Müellif eskilerden başta İbnü'l-Mu'tez olmak üzere Ahtal, Cerîr, Ferezdak, Beşşâr b. Bürd, Ebû Nuvâs, Ebû Temmâm, İbnü'r-Rûmî, Buhtürî ve Mütenebbî'den, muallaka şairlerinden nakilde bulunmuştur.

Husrî, eserindeki edebî malzeme içinden seçtiği nükteli hikâye ve fıkralara dair par-

Zehrü'l-âdâb'ın ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Reîsülkütüb Mustafâ Efendi, nr. 812)

çaları *Cem'ul-cevâhir fi'l-mûlaḥ ve'n-nevâdir* adlı eserinde toplamıştır (nşr. Zekî Mübârek, Kahire 1344-1350; I-IV, Beyrut 1972; nşr. Muhammed Emîn el-Hancî, Kahire 1353; nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî, Kahire 1372/1953; Beyrut 1407/1987; nşr. Ruhâb Hıdır Akkâvî, Beyrut 1413/1993). *Zehrû'l-âdâb*'in, *Nûrû'l-ḫarf ve nevrû'z-zarf* (nşr. Abdülkuddûs Ebû Sâlih, Beyrut 1416/1996) adıyla yine müellif tarafından yapılan bir ihtisarı bulunduğu gibi İbn Berri et-Tâzi'ye ait *İktîfâfû'z-zehar ve ic-tinâ'ü's-semar* (nşr. Mustafa Hicâzî, Kahire 2012) adlı bir muhtasarı da mevcuttur. Kitabı İbn Manzûr da özetlemiş, eserden yapılan seçmeler Suriye Kültür Bakanlığı tarafından *Min Kitâbi Zehrî'l-âdâb ve şemeri'l-elbâb* adıyla yayımlanmıştır (I-III, Dımaşk 1996). Muhammed b. Sa'd eş-Şüveyr, *Zehrû'l-âdâb*'in tahlili ve eleştirisi üzerine *el-Ḥuşri ve kitâbühü Zehrû'l-âdâb* adlı hacimli bir doktora çalışması yapmıştır (Libya-Tunus 1401/1981; Riyad 1404/1984). *Zehrû'l-âdâb*'in ilk basması Bulak'ta yapılmış (1293), daha sonra İbn Abdürabbih'in *el-İkdû'l-ferid*'i kenarında basımı gerçekleştirilmiştir (Kahire 1302, 1305, 1316; nşr. M. Abdüllatif el-Hatîb, Kahire 1321). Zekî Mübârek'in yaptığı neşir (Kahire 1344-1350; I-IV, Beyrut 1972) eserin yazmalarına dayanmadığından hatalarla doludur. Mustafa Sâdik er-Râfiî, *Âle's-seffid* adlı eserinin (Kahire 1931) II. cildinde bu hataları ele almıştır. *Zehrû'l-âdâb*'in ilmî neşri Ali Muhammed el-Bicâvî (I-II, Kahire 1372/1953, 1389/1969, 1970, 1985) ve Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd (Kahire 1372-1374/1953-1955) tarafından gerçekleştirilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû İshâk el-Husri, *Zehrû'l-âdâb* (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî), Kahire 1389/1969, I, 261; ayrıca bk. neşredenin girişi, I, c-z; a.e. (nşr. Zekî Mübârek), Beyrut 1972, I, 168; ayrıca bk. neşredenin girişi, I, 14-32; a.mlf., *Cem'ul-cevâhir fi'l-mûlaḥ ve'n-nevâdir* (nşr. Ruhâb Hıdır Akkâvî), Beyrut 1413/1993, neşredenin girişi, s. 8-10; a.mlf., *Nûrû'l-ḫarf ve nevrû'z-zarf* (nşr. Abdülkuddûs Ebû Sâlih), Beyrut 1416/1996, neşredenin girişi, s. 34-36; Brockelmann, *GAL*, I, 314-315; *Suppl.*, I, 472; Abdülvehhâb b. Mansûr, *A'lâmü'l-Magribi'l-'Arabî*, Rabat 1399/1979, I, 47-49; Muhammed b. Sa'd eş-Şüveyr, *el-Ḥuşri ve kitâbühü Zehrû'l-âdâb*, Tunus 1401/1981, s. 201-235, ayrıca bk. tür.yer.; a.mlf., "el-Ḥuşri ve kitâbühü Zehrû'l-âdâb", *ed-Dâre*, XI/3, Riyad 1985, s. 151-164; Sâlihiyye, *el-Mu'cemü's-şâmil*, II, 203-204; Muhammed Bü Zîne, *Tünisiyyûn fi tarihî'l-ḥaḍrât*, Tunus 1998, s. 497-510; Muhammed Selâme Yûsuf, "Ebû İshâk İbrâhîm b. 'Alî el-Ḥuşri ve kitâbühü Zehrû'l-âdâb", *'Âlemü'l-fikr*, XII/1, Küveyt 1981, s. 235-262; Ch. Bouyahia, "al-Ḥuşri", *El²* (İng.), III, 639.

İSMAİL DURMUŞ

ZEHRÜ'r-RUBÂ

(زهو الربى)

Süyûtî (ö. 911/1505) tarafından
Nesâî'nin *es-Sünen*'ine yazılan şerh
(bk. *es-SÜNEN*; SÜYÛTÎ).

ZEITSCHRIFT der DEUTSCHEN MORGENLÄNDISCHEN GESELLSCHAFT

Yayımına 1847 yılında başlanan
Alman şarkiyat araştırmaları dergisi.

Şarkiyatçılık XVIII. yüzyılın sonundan itibaren Avrupa'da kurumsallaşmaya başlamış, 1822'de Fransa'da Société Asiatique, 1823'te İngiltere'de The Royal Asiatic Society kurulmuştur. Alman şarkiyatçıları da benzer bir müessese için girişimlerde bulunmuş, 1-4 Ekim 1844'te Dresden'de gerçekleştirilen yedinci filologlar toplantısında, Doğu araştırmalarını destekleyecek, Fransa'da ve İngiltere'deki gibi bir cemiyetin kurulması yönünde çalışma başlatılmış, kurulacak cemiyetin bir dergi çıkarması kararlaştırılmıştır. Ertesi yıl Darmstadt'ta tekrar bir araya gelen şarkiyatçılar, uzun bir hazırlık sürecinin ardından Heinrich Leberecht Fleischer'in öncülüğünde 2 Ekim 1845'te Deutsche Morgenländische Gesellschaft'ı (DMG) kurmuşlardır. Tüzükte cemiyetin amacı, Asya ülkeleri ve Asya ile yakın irtibatı bulunan ülkeler hakkında bilgi toplanmasını teşvik etmek, buna olan alâkayı geniş bir çevreye yaymak, cemiyetin Doğu'nun edebiyatı yanında tarihiyle, eski ve yeni dönemdeki durumuyla da ilgilenmek şeklinde belirlenmiştir. Bu amaçın gerçekleştirilmesi için çeşitli eserlerin yayımlanması, çalışmaların desteklenmesi, muhtelif cemiyet ve şahıslarla irtibat kurulması planlanmıştır (*Jahresbericht*, s. 143-144).

Kuruluşundan itibaren çalışmalarını aralıksız sürdüren cemiyet, Almanya'nın II. Dünya Savaşı'nda yenilgiye uğramasından sonra işgal güçleri tarafından kapatılmış, 4 Haziran 1948'de Mainz şehrinde tekrar kurulmuş ve 2006'da merkezi Halle an der Saale şehrine taşınmıştır. 30 Nisan 2011'de yayımlanan tüzüğünün son şeklinde cemiyetin amacı ve ilgi alanı hemen hemen değiştirilmeden bırakılmıştır (tüzüğün son şekli için bk. <http://www.dmg-web.de/pdf/satzung.pdf>, 20.09.2012). Dünyanın çeşitli ülkelerinden üyeleri bulunan cemiyetin 1848'de üyeleri arasında Berlin'deki Osmanlı sefiri Şevket Bey, kâtip Cabuli (Kâbüfî) Efendi ile kâtip ve mütercim Dâ-

vud oğlu, 1869'da Bâbüli mütercim-i evveli Münif Efendi ve 1922'de İzzet Paşa gibi isimler yer almaktadır. Ayrıca 1863'te Evkâf-ı Hümâyün Nâzırı Abdüllatif Subhi Paşa, 1950'de Ahmet Zeki Velidi Togan, 1989'da Aydın Sayılı ve 1995'te Nejat Göyünç cemiyetin onur üyeliğine seçilmiştir. Deutsche Morgenländische Gesellschaft bünyesinde derginin yanı sıra çeşitli kurumları da oluşturmuştur. İstanbul'da bir şubesi bulunan Beyrut merkezli Orient-Institut ve merkezi Katmandu'da bulunan Nepal Research Centre bunlar arasında sayılabilir.

Deutsche Morgenländische Gesellschaft'ın 1845 tarihli tüzüğünde *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* (ZDMG) adıyla bir derginin çıkarılması kararlaştırılmıştı. Bununla birlikte o güne kadar şarkiyat çalışmalarının yayımlandığı bir dergi olan ve Deutsche Morgenländische Gesellschaft'ın kurucu üyeleri arasında yer alan, editörlüğünü Christian Lassen'in yaptığı *Die Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*'in (ZFDKDM) âkabetinin ne olacağı gündeme gelmiş, Lassen, 1837'den beri yayımlanmakta olan bu derginin, 1846'da VII. cildini neşrettikten sonra *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* adına yayımına son vereceğini açıklamış (Preissler'in ZFDKDM'nin VII. cildinin 1850'de yayımlandığına dair verdiği bilgi yanlıştır, bk. Preissler, CXLV [1995], s. 320), böylece *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* fiilen *Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*'in yerine geçmiştir. Yeni çıkarılan derginin birinci sayısında, derginin planı konusunda *Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*'in ilk cildinin girişinde kaydedilen fikirlerin benimsendiği, ancak içerik bakımından biraz daha geniş tutulması tasarlanan *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*'ta cemiyetle ilgili haberlerin, edebiyat notları, ilânlar, kısa değerlendirmeler ve cemiyetin kütüphanesine gönderilen kitaplar hakkında tanıtımların da yer alacağı, ayrıca Doğu'ya seyahat eden veya oralarda yaşayan Avrupalıların gözlemlerine ve çalışmalarına dayanarak bu coğrafyanın Avrupa'yla ilişkileri hakkında haberler verileceği belirtilmiştir. Başlangıçta derginin yılda altı sayı çıkarılması amaçlanmışsa da daha sonra dört sayı yayımlanması kararlaştırılmıştır. Dergide ilk yıllarda sadece Almanca makaleler bulunmakla birlikte daha sonra başta İngilizce olmak üzere başka dillerde de yazılar çıkmıştır.